

UNIVERSITAT
JAUME·I

Jornades de Foment de la
Investigació

SOBRE ELS
CARRERS DE
CASTELLÓ DE
1928.

Nomenclatura
Oficial vs Nomen-
clatura Popular

Autors

Joan Pau Valls i Pastor
Joan Miquel Navarro i Miralles
Humanitats

Les darreres dècades la ciutat de Castelló ha experimentat uns canvis profunds a tots els nivells. Les noves formes d'organització social, i d'altres, així com el gran creixement demogràfic de la ciutat han sigut algunes de les causes per les quals les formes tradicionals d'ubicació i organització popular s'han vist inmerses en un procés de retracció extrema si bé, en molts casos, ja han desaparegut. Els *malnoms* individuals-familiars, o la *toponímia urbana popular*, per posar algun exemple, són algunes de les expressions populars que van desaparèixer al ritme que Castelló esdevé ciutat en l'ampli sentit del terme.

L'estudi que hem pretés dur endavant compta amb un projecte inicial que pretén inserir-nos en la cultura de la memòria col·lectiva referent a la toponímia urbana. No obstant, açò no posarà entrebanca a l'anàlisi de fonts i estudis històrics sobre la vessant oficial de la nomenclatura dels carrers. Aquesta unitat de joc *popular-oficial* esdevé necessària i conté una motivació bàsica: redescobrir i comparar noms de carrers de Castelló.

Una de les dificultats que *a priori* se'ns presenta és la canalització directora de l'estudi. No amaguem que el fet que centrar-nos en la vessant popular de la toponímia urbana castellanenca implica una sèrie de riscos, dels quals som plenament conscients. En primer lloc, la qüestió de la fiabilitat de les fonts. En alguns casos les fonts han sigut orals i les contradiccions s'han deixat veure depenent de l'edat de la gent entrevistada o, per posar altre exemple, del seu punt de residència dins de la ciutat. D'altra banda, trobem la *no linealitat* en el temps de la toponímia urbana popular. Açò vol reflectir la coexistència de la nomenclatura popular amb l'oficial i que, a més a més, l'abandonament de l'ús popular no s'ha realitzat de forma compacta, ans al contrari, s'ha dut de forma gradual i a temporalitats diverses.

Pel que fa a la conducció de la nomenclatura oficial dels carrers ens hem servit fonamentalment de dos estudis. Per una banda, el treball *Elenco de Fechas para la Historia Urbana de Castellón de la Plana*¹ i, per l'altra, la compilació de carrers feta per Gimeno Michavila titulada *Las Calles de Castellón*². En la primera observem una tasca històrica que descobreix la transformació de les denominacions dels carrers de Castelló durant la segona meitat del s.XIX i el primer terç del s.XX. En l'obra de Gimeno Michavila tenim un document de 1928 referent a la toponímia urbana de Castelló en aquell moment. Tots dos estudis ens han ajudat a redescobrir noms populars i també oficials. Tanmateix, de la lectura d'ambdós hem pogut establir comparacions interessants respecte l'actual 1998.

Hom pot afirmar que la toponímia urbana popular es caracteritza per l'espontaneïtat i l'economia lingüística. De fet, la nomenclatura no és gratuïta, i tot carrer, carreró o plaça posseix la seua raó d'ésser. Aquesta lògica s'evidencia en qualsevol de les toponímies urbanes o rurals de caire popular (així per exemple, si hi havia un *Carrer dels Fumerals* cal suposar que dit carrer contava amb una sèrie de fumerals que el feien identificable).

L'estructuració de l'ubicament es realitzava, vist açò, usant paràmetres concrets; és a dir, ítems de referència que tenen poca relació amb l'abstracció que, amb el temps, la rotulació dels carrers va suposar (encara que no sempre). Tot i això, es podria qualificar de simptomàtic el fet que a hores d'ara molts noms oficials que, alhora, van ésser populars han esdevingut abstractes al perdre el seu referent immediat. Per exemple, l'actual *Carrer Pescadors* ha esdevingut una nomenclatura de caràcter abstracte –que no arbitrari- perquè és la raó històrica l'única que dóna sentit a eixa denominació. Açò, tanmateix, seria extensible a tota la resta de noms oficials que en els nostres dies han conservat la designació -inmediata o llunyana- tradicional.

Per poder entendre la conservació i, també, l'abandó de la nomenclatura oral-popular, no podem defugir del fet de la rotulació dels carrers que va suposar l'oficialitat de les denominacions. La rotulació dels carrers va incentivar l'aparició de nous noms (esdeveniments històrics, personatges, dates significatives), però també

la conservació de molts altres de populars -almenys en un primer període i en un últim-. Algunes de les noves denominacions van erigir-se, amb el temps, pròpies del poble perquè la cultura popular les va assimilar ràpidament, caent en l'oblit el nom tradicional.

La toponímia urbana popular és força dinàmica, evolutiva, però força resistent als canvis externs al seu propi desenvolupament. Cal afirmar, doncs, que encara que durant aquest segle, els carrers considerats d'*importància* –o no- han experimentat diverses metamorfosis toponímiques “oficials” a conseqüència dels transcendents esdeveniments polítics ocorreguts, la cultura popular sempre s’ha mantingut fidel a l’ús oral i popular de la toponímia, superant-se, així, a la realitat quotidiana. I és que l’abstracció de la inestable toponímia urbana, durant temps, no va poder reduir el pragmatisme de la saviesa popular i l’ús de les seues regles concretes; en altres paraules, tangibles en una realitat tridimensional fonamentada en la tradició i l’economia del llenguatge.

En aquest sentit, direm de pas, els punts on s’evidencia la lògica popular –la seua vessant més pragmàtica, alhora- són múltiples. Per exemple, els carrers que deuen la seua denominació a l’ofici majoritari que en ells es duia a terme (potser de forma simultània en el temps, o no). A Castelló, alguns d’aquests són: *Pescadors, Esquiladors, Sabaters, Calderers o l’Hort dels Corders*. Aquesta disposició urbana dels oficis obeïa a l’antiga organització gremial i, podríem aventurar-nos, implicava un cert sentiment de comunitat. En aquest sentit, resulta inseparable la creença religiosa, d’eixe sentiment de comunitat que experimenten els oficis i, per tant, respecte el tema que ens ocupa, de la denominació dels carrers. Alguns dels noms populars referents al món religiós i que, alhora, van sobreviure a la rotulació –encara que amb el temps alguns no-, van ser: *Sant Roc, Sant Joan, Sant Fèlix, Sant Vicent, Santa Bàrbara, Sant Tomàs, Sant Blai o Sant Joaquin*. Les festivitats derivades de la commemoració cristiana dels seus sants i santes, implicava un vincle social molt estret entre el veïnat. Car que des de la religió es desprenen altres denominacions urbanístiques populars i, en moltes ocasions, també oficials: *Gràcia, Calvari, Rosari, Dolors, Cementiri...*

Alguns personatges locals s’han constituït com motiu per a donar nom popular a determinats carrers de Castelló al llarg de molt de temps, quasi sempre per raons de propietat o residència. Aquests quasi mai s’han mantingut en la rotulació oficial. Recordem: *Carrer de la Dula, Coll de Balaguer, Carrer del Pito, Carreró de la Marquesa, Carreró dels Orfes* i, reprenent el tema religiós, *Carreró del Bisbe, Carrer de les Monjes Caputxines*.

Molts carrers tenien el seu origen en la ciutat però es perdien pels camins de les marjals o les terres del secà, prenent trobar un poble veí o una partida. Aquests carrers passaven a ésser camins, quelcom que no passava desapercebut per la ciutadania, en el nostre cas, de Castelló. Així tenim, entre d’altres: *Carrer de Villamargo (o Vinamargo), Carrer de Llucena, Camí de la Mar, Camí Almassora, Camí Benicàssim...*

Altres denominacions toponímiques es deuen a la seua estructura geomòrfica: *Carrer del Vall, Carrer Ample, Coll de Balaguer, Carrer de l’Empedrat, Carrer dels Clots, Camí de Vora Sèquia, Carrer del Tauló, Carrer del Piló, Carrer de la Vieta, Carrer de la Tancà³*.

També cal nomenar els barris. A banda de les designacions oficials dels barris estaven les populars. Així trobem el *Barri del Codony* (s’ubicaria entorn de l’actual *Plaça del Maestrat*), la *Guinea* (que encara s’usa popularment i se situa als voltants del *Pont de Ferro*). Fem notar que el barri constituït pels carrers *Barrachina, Jorge Juan, Lepanto, Félix Brega*, amb els seus carrers perpendiculars, era conegut com el *Barri de les Peteneres* perquè era freqüentat per prostitutes i gent conflictiva. En aquest sentit, zona conflictiva era també el *Carrer la Pòlvora*, la qual es trobava ubicada en l’actual *Pintor Montoliu-Compromís de Casp*.

És cert que la designació popular dels carrers ha perdut la força i la fluïdesa amb què abans comptava, no obstant, algunes de les denominacions populars es conserven gràcies a la seua oficialitat, sobretot en el centre

de la ciutat. Es poden localitzar: *Plaça de les Aules, Cavallers, Mealla, Gràcia, Pescadors, Barraques, Porta del Sol, Les Forques, Caçadors, Major, Enmig*. Ara bé, a hores d'ara encara hi ha noms tradicionals que la ciutadania usa, en molts casos, inclús les generacions de població més recents. Així trobem: *La Farola, el Carrer de l'Estació, Les Palmeretes, o el Carrer d'Amunt*. En la població de més edat encara són d'ús corrent, per posar algun exemple: *Camí Cementeri, Descarregador de la Llenya, Tarongers, Moreres, La Pòlvora, La Vieta, Cassola, Les Basses...*

II

Per poder entendre el canvi sofert en la toponímia urbana castellonenca iniciat durant s.XIX, ens remetrem a l'abans esmentat *Elenco de fechas para la historia urbana de Castellón de la Plana*. Aquest estudi es configura com uns dels treballs més complets pel que fa a la història de l'urbanisme castellonenc. Entre altres vessants, l'anomenat estudi ens aproxima al que, en termes d'oficialitat, va suposar la rotulació de la toponímia dels carrers de Castelló fins el 1936. Considerem d'interés desglossar el contingut general i extreure la informació referent a la temàtica que ens ocupa.

- **14-2-1857.** El *Secà de Tosquella*, on en els últims anys s'havien construït unes cases, es construeix un carrer que rep el nom de *Tosquella*, el qual encara es manté.
- **8-2-1859.** El carrer situat dins de la *Plaça de Mallorca*⁴ passa a denominar-se *Calle de Mallorca*. *Calle Falcó* és el nom que rep el carrer que va dels *Llavaors Vells* (actual *Plaça de la Pau*) al que es coneix com *Porta del Sol*. El que era conegut com *Pany de Manentus* passa a denominar-se *Calle de Climent* (actual *Pintor Castell*). El racó que se situava en l'antiga plaça de bous passa a nomenar-se *Calle de Vilarroig*, el qual encara es manté. El carreró que va de l'actual *Carrer Sant Fèlix* fins l'olivera de la *Plaça del Rei En Jaume*, passa a ser *Traviesa de Lidón*. El que es coneixia popularment com *Les Basses* o *l'Ereta*, s'acorda denominar-lo *Plaza de Santa Bárbara*. *Calle de Ribalta* passa a ser el carrer actualment es coneix com *Sagrada Família*. El *Pany de la Corca* passa a denominar-se *Calle de Caperó*, el qual encara manté el seu nom.
- **3-10-1959.** Es posa nom als carrers i a les places que no en tenien. L'actual *Plaça Clavé* passa a denominar-se *Plaza de San Luís*. L'antic *Carrer de Sabaters* (actual *Colón*) passa a nomenar-se de *San Juan* en el tram que va dels *Quatre Cantons* fins l'antic *Portal de la Fira* (actual *Rei En Jaume*). L'actual *Plaça del Notari Mas*, la qual formava part del *Carrer dels Dolors*, passa a nomenar-se *Plaza de Dolores*. Es designa *Calle Salina* (actual *Gasset*) l'espai que anava del *Carrer Major* al *Carrer Enmig* i que formava part de la *Plaça dels Llavaors Vells*. L'antiga part del *Carrer de Sant Joaquim* que finalitzava en l'actual *Carrer Navarra* (aleshores *Carrer d'Alcora*) passa a dir-se *Calle de Bayer*, el qual encara està en vigència. La part del *Carrer Calderers* que anava del *Carrer d'Amunt* al *Carrer Enmig* passa a denominar-se *Calle del Paso*. La part del *Carrer de Calderers* que anava del *Carrer Enmig* al *Carrer Major* rep el nom de *Calle del Empedrado*. S'anomena *Calle de Asarau* a un tram del *Carrer de Gràcia*, i encara manté el seu nom. *Calle de las Capuchinas* comença a designar-se l'antic tram del *Carrer de l'Ensenyança* que anava des del *Carrer Major* a l'antic *Camí de Vora Sèquia* (actual *Carrer Governador*). L'actual *Carrer Moreria* passa a nomenar-se *Calle de Bolos*, que anteriorment va formar part del *Carrer Esquilaors*. *Calle de la Higuera* s'anomena a l'espai de l'antic *Carrer Esquilaors* que va del *Trinquet dels Bolos* a la *Calle de San Juan*. El tram de l'antic *Carrer del Coloro* que anava del *Carrer Major* a l'actual *Mercat Central* passa a dir-se *Calle de las Monjas Claras*.

- **11-10-1859.** El carrer que formen les cases situades entre el *Forn del Pla* i el *Portal de Sant Roc*, passa a denominar-se de *Calle de San Roque*.
- **27-4-1860.** La *Plaça dels Llavaeros Vells* passa a denominar-se *Plaza de la Paz*. L'antiga *Plaça del Calvari* passa a *Plaza de Tetuán*, la qual encara manté el seu nom.
- **23-1-1864.** El carrer paral·lel a *Tosquella* passa a denominar-se *Calle de la Palma* (actual *Verge de la Balma*). El carrer *Vilarroig* passa a ser *Plaza Vilarroig*.
- **18-6-1864.** Es coliquen les inscripcions en els carrers *Picó* (ja no existeix, travessaria l'actual *Mercat Central*), *Ecce-Homo* (antic *Carreró del Pes de la Farina*), *Calle de la Cárcel* (actual *Ausiàs March*), *Callejón del Hospital* (actual *Briau*), del *Guarda* (suposem actual *Arquitecte Maristany*), *Calle de Onofre* (suposem actual *Travessera de Sant Miquel*), *Horno de la Barraca* (junt a l'antic *Institut Provincial*), *Calle de la Fábrica de Azulejos* (suposem actual *Hort de Mas*), *Callejón del Horno* (actual *Sánchis Albella*), *Calle de Huerto de Breva* (actual *Méndez Núñez*).
- **13-2-1869.** La *Plaça del Rei* passa a ser *Plaza de la República*, el *Carrer del Rei* (que ja no existeix, es trobaria en l'actual *Plaça del Rei En Jaume* a l'altura de *Colón*) passa a ser *Calle del Pueblo*. La *Plaça del Real* passa a ser *Plaza de Sixto Cámara*.
- **11-12-1869.** La *Plaza de la República* torna a canviar de nom novament i passa a ser *Plaza Nueva*.
- **20-1-1870.** La *Plaza Nueva* passa novament a ser de la *República*.
- **11-11-1876.** El carrer conegut com de *Villamargo* (*Vinamargo*) passa a denominar-se *Ramón de Campoamor*, que encara es conserva. El *Carrer del Calvari* passa a ser *Calle de Zaragoza*.
- **18-11-1876.** L'antiga *Plaça del Rei* passa a dir-se *Plaza de Don Jaime*. El popularment conegut com *Camí de Vora Sèquia*, passa a denominar-se carrer del *Gobernador Bermúdez de Castro*.
- **2-12-1876.** El *Carrer del Coloro* passa a ser *Calle del Obispo Climent*.
- **21-2-1878.** El que es coneixia com *Carrer de la Matilda* passa a denominar-se *Calle del Conde de Noroña*. Es titulen els següents carrers que no tenien nom: *Ximénez Pérez de Arenós*, *Alonso Arrufat*, *Jover*; tots ells han conservat el nom. El tram de la *Ronda* entre l'actual *Farola* i la *Plaça de Teodor Izquierdo*, passa a denominar-se *Ronda Magdalena*.
- **7-5-1878.** El carrer originat després de la construcció d'algunes vivendes en el solar conegut com *Tros de la Faixera*, s'acorda nomenar-lo *Calle del Sindicato* (actual *Sagasta*).
- **10-4-1881.** Noves denominacions: *Tenerías*, *Rosell*, *Temprado*, *Travesía de Enchín* (actual *Isaac Peral*), *Travesía de San Roque* i *Segarra*. En el que es coneixia popularment com *Plaça del Clavellí* havia de construir-se dos carrers. El de la part est s'anomenaria de *Catalá*, el de la part oest de la plaça, s'anomenaria de *Cisternes*; ambdós encara es conserven. L'actual *Menéndez y Pelayo* s'acorda denominar-lo *Calle del Progreso*.
- **11-6-1885.** El popular *Carrer de l'Aigua* passa oficialment a ser *Calle de Cardona Vives*.
- **5-4-1887.** El carrer situat del *Trinquet de Pilota* cap a la mar s'acorda denominar-lo *Calle de Fausto Vallés*, actual *Avinguda de la Mar*.
- **3-4-1888.** El *Carreró del Forn* passa a ser de *Sánchis Albella*. Es posa nom a un carreró que eixia del sud de la *Plaça de la Pau* i acabava en el que es coneixia popularment com la *Canaleta*; la denominació serà *Ximénez* i encara es manté avui en dia.
- **16-11-1889.** Es denomina *Bellver* (actual *Peníscola*) el carrer que travessa *Tenerías* i *Fausto Vallés*

- **12-6-1890.** L'actual *Porta del Sol* passa a ser *Issac Peral*.
- **3-12-1891.** A l'espai situat en l'antiga *Porta de Morella* s'acorda denominar-lo *Plaza de la Independencia*. L'actual *Hermanos Bou* passa a ser *Calle de la Mar*. El popular *Camí dels Mestrets* passa a denominar-se *Calle del Maestrazgo* (actual *Joaquín Costa*). La plaça que havia rebut el nom d'*Isaac Peral* canvia a *Plaza de la Unión*.
- **29-9-1892.** L'espai comprés de *Sant Juan* i la resta de l'antic *Carrer de Sabaters* passa a denominar-se *Calle de Colón*.
- **5-1-1893.** El popular *Carrer de Tarongers* passa a l'oficialitat amb el nom de *Conde Pestagua*; avui en dia encara es manté.
- **11-5-1893.** El popular *Carrer Cassola* passa a *Isabel Ferrer*; encara manté el nom.
- **20-7-1894.** El conegut *Carrer Talecons* passa a denominar-se *Calle de la Libertad*. Els carrers de l'*Armelar de Breva* (de nord a sud, i paral·lelament) passen a nomenar-se de *Ballester*, *Mendizábal*, *Pelayo*, *Félix Breva* i *Lepanto*.
- **27-7-1894.** El *Carrer de l'Hort de Breva* passa a *Méndez Núñez*.
- **2-1-1895.** El *Carrer d'Amunt* passa a dir-se *Calle de Leandro Alloza*.
- **19-6-1895.** S'acorda que el *Carrer de Sant Joaquim* passe a *Ruiz Zorrilla*.
- **21-8-1896.** *González Chermá* és el nom oficial que comença a rebre el *Carrer Enmig*.
- **19-5-1897.** El *Carrer Moreres* passa a *Sanahuja*, el *Carrer Enginy* passa a *Vera*, i el de *Calderers* passa a *Calle Ruiz Vila*; tots tres continuen amb el mateix nom.
- **2-6-1899.** *Salinas* i la *Plaza de la Unión* passen a denominar-se *Plaza de Castelar*.
- **20-12-1901.** El *Carrer Trinitat* passa a denominar-se *Calle de Pi y Margall*.
- **28-2-1902.** El carrer conegut com de la *Magdalena* passa a *Escultor Viciano*.
- **30-5-1902.** Es procedeix a denominar *Prim* al carrer perpendicular a *Rosari*.
- **6-6-1902.** La *Plaza de San Luís* passa a denominar-se *Plaza Clavé*, popularment coneguda com el *Descarregaor de la Nyenya*.
- **1-5-1903.** El *Carrer Sant Blai* passa a *Calle 1 de Mayo*.
- **19-6-1903.** *Mojas Capuchinas*, antigament de la *Illeta*, passa a *Núñez de Arce*.
- **10-10-1905.** El *Empedrado* passa a *Cervantes*. Tanmateix *Monjas Claras* passa a denominar-se de *Balbas*. El carrer sense nom que va de *Català* fins a la *Ronda Mijares* passa a denominar-se *Calle de Lavernia*. El carrer que va de les *Escoles Pies* a l'actual *Ronda Millars* passa a nomenar-se *Calle de Ramos*.
- **26-9-1906.** El carrer conegut popularment com de la *Tancà* passa a denominar-se oficialment *Calle de Asensi*.
- **14-11-1906.** S'acorda posar nom al carrer que actualment es coneix com *Ramón y Cajal*.
- **26-1-1910.** El *Carrer del Rosari* passa a *Francisco Tárrega*.
- **25-5-1910.** S'acorda donar el nom de *República Argentina* al carrer que va de la *Plaça de Bous* fins el *Tir de Colom* (actual *Parc de l'oest*).
- **3-8-1910.** El *Carrer d'Alcora* passa a *Calle de Salmerón*.

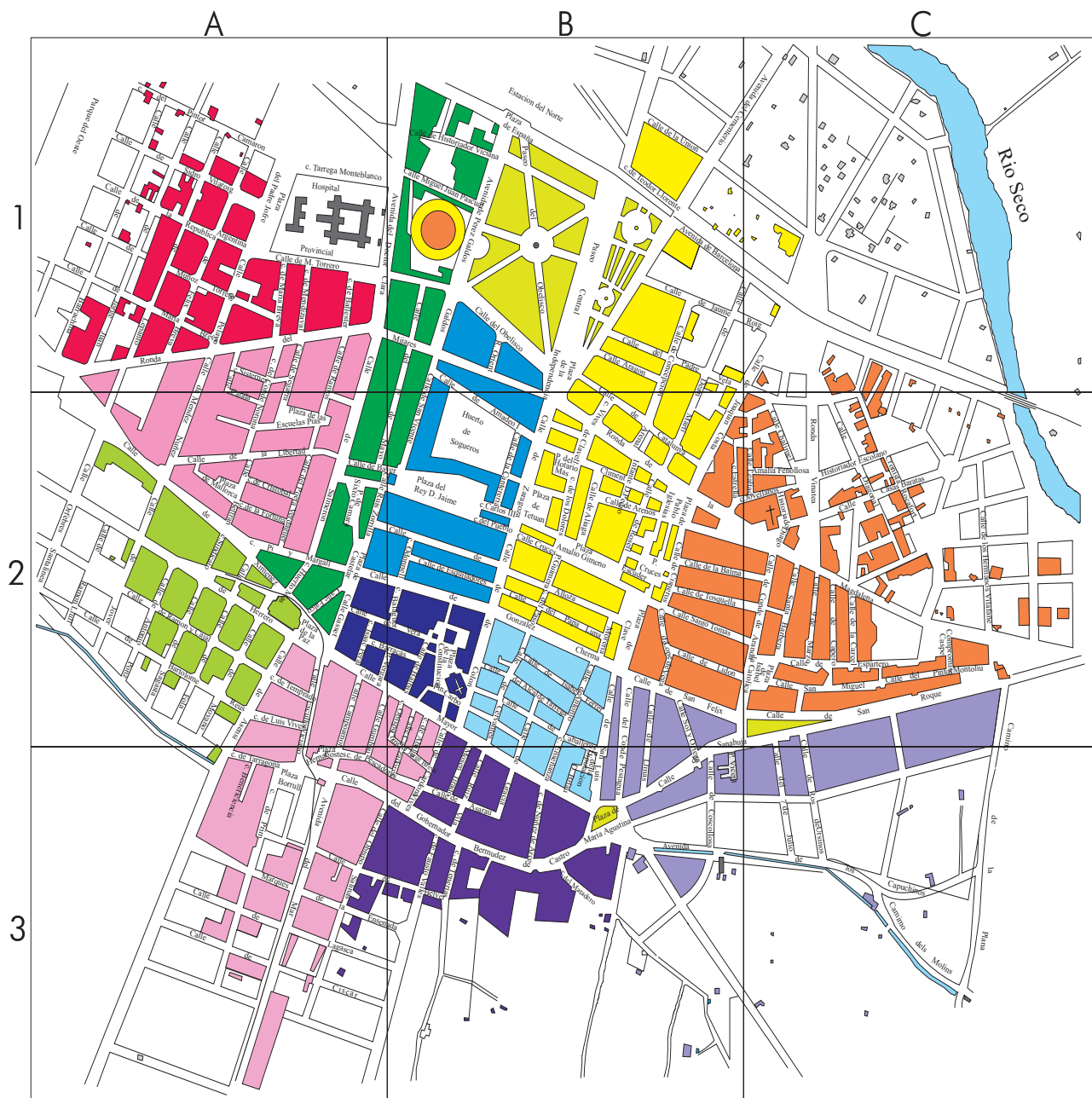
- **31-8-1910.** El nom d'*Alcalde Tárrega* substitueix al tradicional *Carrer Mealla*.
- **14-6-1911.** El *Sindicato* passa a denominar-se de *Sagasta*. L'*Hort de Mas* passa a *Calle de Sales y Ferré*. L'antiga *Plaça de la Neu* passa a denominar-se de *Pintor Carbó* (ja no existeix, actual Concatedral de Santa Maria).
- **21-2-1912.** La plaça que es troba enfront de l'Institut passa a *Plaza de Amadeo I*.
- **22-10-1913.** El *Maestrazgo* passa a *Joaquín Costa*.
- **10-5-1916.** Els carrers que envolten el nou Institut són el de *Pedro Aliaga, Rosell i Vilarroig*.
- **10-6-1917.** El tram que va des del *Carrer Sant Vicent* fins l'Estació del Nord es denomina *Avenida de Pérez Galdós*.
- **21-2-1919.** El carrer conegut popularment com *Forques* passa oficialment a ser *Calle de Sol y Ortega*.
- **10-4-1920.** El *Carrer Conills* passa oficialment a ser de *Carlos Llinás*.
- **16-4-1920.** El *Paso* es transforma en *Calle del Poeta Guimerá*.
- **8-1-1922.** El carrer situat en la *Cárcel Modelo* passe a denominar-se de *Rafael Salillas* (actual *Cerdán de Tallada*). El que es coneixia com *Carrer de la Presó* passe a *Pasaje del Mercado*. El popular *Carreró de la Presó Vella* passa a ser *Calle de Ausiàs March*, el nom del qual es manté. Tanmateix, el carreró que va des de *Salmerón* fins a la del *Progreso* passa a denominar-se *Calle de Balmes*. L'antic *Carrer del Tramús* passa a dir-se de *Trullols*.
- **22-12-1922.** El *Carrer Llucena* passa a *Avenida del Dr. Clará*.
- **13-2-1926.** Es denomina *Plaza de Pablo Iglesias* a la que anteriorment es coneixia com *Plaza del Maestrazgo*.
- **3-10-1926.** L'antic *Carrer Major* passa a denominar-se *Calle de Miguel Primo de Rivera*.
- **1-12-1926.** El conegut *Carrer del Gimnàs* passa a *Calle de Cayetano Huguet*.

Per Reial Ordre de 24 de febrer de 1860 s'aprova les regles per a la rotulació dels carrers i la numeració de les cases i és per Reial Ordre de 27 de juny de 1861 (B.O. de 4 d'agost) quan s'estableix el llistat oficial dels carrers de Castelló. Després de veure aquest recorregut històric de mà de Sánchez Adell, Ferran Olucha i Sánchez Almela, cap dir que en els anys succesius la dinàmica de canvi de nomenclatura dels carrers s'agilitzaria de forma extraordinària. Açò suposaria el fi de les denominacions populars, les quals comencen a perdre tot ús legal, a mesura que els noms populars van substituint-se per noves designacions basades en commemoracions polítiques o bé homenatges a personalitats. Per concloure direm que aquest estudi cronològic proporciona un bon recull de noms populars i també permet observar els canvis dins de les designacions oficials.

III

En els Jocs Florals de Lo Rat-Penat de València celebrats a València en maig de 1928 va resultar premiada l'obra *Las Calles de Castellón*, del castellanenc Vicente Gimeno Michavila. Ens detindrem, deixant de banda les nostres reserves, en l'obra de Gimeno Michavila. En ella l'autor presenta la relació de les nomenclatures oficials dels carrers de Castelló a les darreries de la dècada dels anys vint i dóna explicació al significat de les designacions. No ens interessa, a hores d'ara, tant la història dels noms com la relació de designacions que ofereix. A més a més dóna algun referent de la toponímia urbana popular. Es mostrarà tot

seguit el pla urbà de Castelló en 1928 i, juntament, la divisió per barris feta per Gimeno Michavila, així com el llistat de carrers de l'època.

	Sta. María		S. Agustín
	San Juan		Escuela
	San Pedro		Iglesia
	San Nicolás		Hospital
	Teatro		S. Roque
	Sto. Tomás		San Félix

Llistat⁵ que figura en l'estudi de Gimeno Michavila:

Albella: B2 B3	Cardenal Costa: B1	Fausto Vallés: B3
Agustina de Aragón: B3	Cardona Vives: B2 B3	Félix Breva: A1
Alcalde Tárrega: B2	Carlos Llinás: B2 B3	Fola: A2
Alcora: B1	Carlos III: B2	Fortuna: A2
Alfonso XIII: A2	Casas Baratas: C2	Gasset: A2
Aliaga: B2	Castelar: A2	Germanías: B2
Almazora: A2	Catalá: A2	Gobernador Bermúdez de Castro: A3 B3
Alloza: B2	Cataluña: B1 B2	González Chermá: A2 B2
Amadeo I: B1 B2	Cayetano Huguet: B1 C1	Gracia: B2 B3
Amalia Fenollosa: C2	Cazadores: B2 B3	Gran Vía: A1
Amalio Gimeno: B2	Cervantes: B2	Guarda: C2
Antonio Maura: B2	Ciscar: A3	Guitarrista Tárrega: A3
Antonio Pons: A2	Cisneros: B2	Gumbau: A2
Aragón: B1	Clará: A1 B1	Gutiérrez: B2
Arenós: B2 C2	Clavé: B2	Hermanos Vilafaña: C2
Arrufat Alonso: B2	Climent: B2	Hernán Cortés: A3
Asarau: B3	Colón: B2	Herrero: A2
Asensi: A2 A3	Compromiso de Caspe: C2	Historiador Escolano: C2
Ausiàs March: B2	Concepción Arenal: B1 B2	Historiador Diago: C2
Balaguer: B2	Conde de Aranda: C2	Historiador Viciana: B1
Balbas: B2	Conde de Noroña: A1 A2	Huertos Sogeros: B2
Balmes: A2	Conde de Pestagua: B2 B3	Independencia: B1
Ballester: A1	Constitución: B2	Infante Don Pedro: B2
Barcelona: B1 C1	Coscollosa: B3	Isaac Peral: A2
Bartolomé Reus: A2	Cosme Vives: B2	Isabel Ferrer: B2
Barraca: A2B2	Cristobal: A2	Isabel la Católica: C2
Barrachina: A1	Cronista Rocafort: C2	Joaquín Costa: C1 B2
Bayer: A2	Cruces (la calle): B2	Jorge Breva: B3
Beltrán: A2	Cruces (la plaza): B2	Jorge Juan: A1
Bellver: A3 B3	Chaumet: C2	Jovellanos: C2
Beneficiencia: A3	Deán Martí: B1 B2	Jover: A2
Benicasim: C2	Diagonal: C2	Lagasca: A3
Borriol: B1	Dolores: B2	Lavernia: A1
Borrull: A3	Domingo Briau: B3	Lealtad: C2
Burriana: A2	Donat: A1	Lepanto: A1
Caballeros: B2	Hecce-Homo: B2	Libertad: A2
Cajal: A2	Egal: A2	Lidón: B2
Campoamor: A2	Enseñanza: B3	Mallorca: A2
Cantarería: B2	Escalante: A1	Mar: A3
Caperó: C2	Escuder: B2	María Breva: A1
Capuchinos: B3 C3	Escuelas pías: A2	Marqués de la Ensenada: A3
Carcel: C2	Escultor Viciano: A2	Matadero: B3
Lope de Vega: B2	España: B1	Méndez Núñez: A1 A2
Luís Vives: A2	Espartero: C2	Mendizábal: A1
Llorens de Clavell: B2	Esquiladores: B2	Mercado: B2
Maestrazgo: B2	Estrella: B2	Miguel Primo de Rivera: A2 B2 B3
Magdalena: B2 C2	Falcó: A2	Miguel Juan Pascual: B1

Mijares: A1 B1	Ramos: A1 A2
Morella: B1	Reina Doña María Cristina: B3
Morería: B2	República Argentina: A1
Mosen Betí: C2	Rey Don Jaime: A2
Mosen Tirado: B3	Ribalta: B1
Moyano: A2	Ros de Ursinos: C3
Muñoz de Torrero: A1	Rosell: B2
Notario Mas: B2	Ruiz Vila: B3
Nueve de Marzo: C2	Ruiz Zorrilla: A2
Núñez de Arce: B3	Sagasta: A2
Obelisco: B1	Sales y Ferré: A2
Obispo Climent: B2	Salmerón: A1 A2
Obispo Salinas: A3	Sanahuja: B3
O'Donnell: B2	San Cristóbal: A2
Onofre: C2	San Félix: B2
Orfebres Santalínea: A2	San Luís: B2 B3
Pablo Iglesias: B2	San Miguel: C2
Padre Jofré: A1	San Roque: C2
Padre Vela: B1	San Vicente: B1 B2
Padre Vicent: B3	Santa Bárbara: C2
Padre Tosca: C2	Santo Tomás: B2
Palma: B2	Segarra: A1 A2
Papa Luna: B2	7, 8 y 9 de Julio: C3
Parque del Oeste: A1	Sidro Vilaroig: A1
Paso: B2	Sindicato: A2
Pedro Aliaga: B2	Sisternes: A1
Pelayo: A1	Sixto Cámara: A2
Pérez Galdós: B1	Sol y Ortega: B2
Pescadería: B2	Tárrega Monteblanco: A1
Pescadores: A3 B3	Temprado: A2
Picó: B2	Tenerías: B3
Pintor Camarón: A1	Teodoro Izquierdo: C2
Pintor Carbó: B2	Teodoro Llorente: B1
Pintor Montoliu: C2	Tetuán: B2
Pintor Orient: B1	Tosquella: B2 C2
Pintor Vergara: A2	Trullols: B2
Pi y Margall: A2	Unión: B1
Poeta Guimerá: B2	Valencia: A1
Poeta Verdaguer: A2	Vera: A2 B2
Prim: A3	Vilarroig: B2
Primero de Mayo: B1 B2 A2	Villarreal: A1
Progreso: A1 A2	Vinatea: C2
Pueblo: B2	Virgen: B3
Rafalafena: B3	Ximénez: A2
Ramon Llull: A2	Zaragoza: B2

Però com era el Castelló de 1928? A continuació es procedirà a la delimitació de la ciutat de Castelló. Creem que delimitar Castelló en aquells anys resulta imprescindible per dur endavant el nostre propòsit, per això el llistat que proporciona Gimeno Michavila esdevé d'una utilitat extraordinària perquè en ell explicita

aquells carrers que aleshores es trobaven en *nova formació*. En aquest sentit hom pot afirmar que aquells carrers de nova formació ja no compten amb nom popular tradicional però, encara que açò passa a la majoria, no és absolut perquè hi ha carrers que reben noms populars –això sí, ja no tindran la mateixa força que en dècades anteriors-. Un exemple és la *Avenida de Capuchinos* que en el moment de plantar-se les palmeres també serà coneguda com *Palmeretes*, un dels pocs noms populars que encara té plena vigència.

Els carrers que figuren de *nueva formación* en el treball de Gimeno Michavila són els següents:

NORD-OEST	NORD-EST	SUD-EST	SUD-OEST
Amalia Fenollosa	Bellver	Almazora	Alcora
Benicasim	Capuchinos	Antonio Pons	Aragón
Borriol	Coscollosa	Asensi	Ingeniero Ballester
Casas Baratas	Fausto Vallés	Bartolomé Reus	Barrachina
Cataluña	Padre Vicent	Burriana	Donat
Cayetano Huguet	Rafalafena	Ciscar	Escalante
Concepción Arenal	Ros de Ursinos	Ramón y Cajal	Félix Breva
Dean Martí 7, 8 y 9 de Julio		Cooperación	Gran Vía
Diagonal		Fola	Historiador Viciana
Estrella		Herrero	Jorge Juan
Historiador Escolano		Luís Vives	Juan Bautista Poeta
Historiador Diago		Mar	Lepanto
Jovellanos		Marqués de Ensenada	María Breva
Lealtad		Moyano	Muñoz Torrero
Maestrazgo		Orfebres Santalinea	Padre Jofre
Mosén Betí		Prim	Pelayo
Padre Vela		Ramon Llull	Pérez Galdós
Vinatea			Pintor Camarón
			República Argentina
			Roque Barcia
			Sidro Vilarroig
			Tárrega Monteblanco
			Unión

Tot i ser carrers recentment formats o nous, alguns d'ells sí que comptaven amb un nom popular anterior i posterior a 1928. Gimeno Michavila indica els noms amb els quals eren coneguts alguns d'eixos carrers anteriorment, però també hem acudit a la saviesa popular per poder posar de posteriors. Excepte algun cas aïllat, el llistat ha coincidit d'aquesta forma.

NOM OFICIAL EN 1928

Cayetano Huguet
Diagonal
Mosén Betí
Capuchinos
Coscollosa
7, 8 y 9 de Julio
Asensi
Enrique Gimeno
Ramón Llull

NOM POPULAR ANTERIOR-POSTERIOR A 1928

Carrer del Gimnàs
 Carrer Diagonal
 Carrer Cementiri
 Carrer Palmeretes
 Carrer del Pito
 Carrer del Barró o Tauló
 Carrer de la Tancà
 Camí dels Masets
 Carrer del Piló

En termes d'oficialitat, la gran majoria dels noms d'aquests carrers de nova formació s'han mantingut, encara que no tots. Observem el següent gràfic el qual mostra els carrers que no han recuperat o mantingut la toponímia oficial de 1929:

NOM OFICIAL EN 1929

Casas Baratas
Diagonal
Estrella
Cayetano Huguet
Coscollosa
Fausto Vallés
7, 8, y 9 de Julio
Lealtad
Cooperación
María Breva
Muñoz Torrero
Roque Barcia
Tárrega Monteblanco

NOM OFICIAL EN 1998

Segorbe
 Sant Mateu
 Ricardo Carreras
 Galícia
 Oviedo
 Avinguda de la Mar
 Ebanista Herbás
 Viver
 Martín Alonso
 Vázquez de Mella
 Arquitecte Ros
 Sorita-Useres
 No existeix. Travessaria l'actual Hospital Provincial.

IV

L'Antiga Vila de Castelló constitueix, com ja s'ha esmentat, un nucli privilegiat respecte a la recuperació de la toponímia urbana popular. Ara bé, no tots els noms s'han conservat, ja siga de forma popular o de forma oficial. S'entén per Antiga Vila aquell espai urbà castellanenc que se situava dins de les murades medievals i que actualment delimitaria en *Plaça Clavé-Sant Lluís* (N), *Carrer Governador Bermúdez de Castro* (E), *Carrers Escultor Viciano, Gasset, Ruiz Zorrilla* (S), i *Avinguda Rei En Jaume* (O). Tanmateix cal assenyalar que les vivendes que es trobaven fora d'aquest espai s'anomenaven *Ravals* i ja en els segles XVII-XVIII en localitzem quatre: *Sant Fèlix* (N), *Roser* (E), *Sant Francesc* (S), i *Rabalet* (O).

El següent quadre examina el contrast oficial-popular a les darreries dels anys 20. Cal observar que l'abstracció de la nomenclatura oficial és un fet general, si més no. D'altra banda roman la designació popular, un entramat de noms originats de la toponímia medieval-moderna-recent -inclús algunes denominacions oficials anteriors les quals entenem per populars-, subjecta a oficis, característiques geomèrfiques...

NOM OFICIAL EN 1928	NOM POPULAR	NOM OFICIAL EN 1928	NOM POPULAR
Alcalde Tárrega	Mealla	Gumbau	Gumbau
Alloza	Amunt	Hernán Cortés	Roser / Pescadors
Antonio Maura	Canyaret	Isaac Peral	Travessera d'Enginy
Asarau	Asarau	Isabel Ferrer	Cassola
Ausiás March	Carreró de la Presó Vella	J.J. Brea	Carreró de la Marquesa
Balaguer	Coll de Balaguer	Miguel Primo de Rivera	Major
Balbas	Coloro/ Monjes Clares	Morera	Trinquet dels Bolos
Barraca	Barraques	Mosen Tirado	Porrns
Caballeros	Cavallers	Núñez de Arce	Illeta / de Monjes
Campoamor	Camí Villamargo (Vinamargo)	O'Donell	Caputxines
Cardona Vives	Aigua	Obispo Climent	Fumerals
Cazadores	Caçadors	Papa Luna	Coloro / dels Orfes
Cervantes	Calderers / Empedrat	Pescadores	Esquiladors/Carreró de la Dula
Colón	Sant Joan + Sabaters		
Doctor Briau	Carreró de l'Espital		

NOM OFICIAL EN 1928	NOM POPULAR	NOM OFICIAL EN 1928	NOM POPULAR
Ecce-Homo	Carreró del Pes de la Farina	Pintor Cabó	Plaça de la Neu
Ensenanza	Canyaret	Pl. de la Constitución	Plaça Major
Esquiladores	Esquiladors	Poeta Gimerá	Calderers / Carreró del Pas
González Chermá	Enmig	Reina María Cristina	Estudi / Aules
Gracia	Gràcia	Ruiz Vila	Calderers
		Sánchiz Abella	Caçadors
		Vera	Enginy

Reprement l'oficialitat, s'aprecia que molts dels noms oficials d'aleshores s'han mantingut. Es procedirà a esmentar aquells noms que no s'han conservat.

NOM OFICIAL EN 1928

Alcalde Tárrega
Balaguer
Balbas
Barraca
Esquiladores
González Chermá
Mercado
Miguel Primo de Rivera
Mosén Tirado
Plaza del Pintor Carbó
Plaza de la Constitución
Plaza Reina María Cristina
Picó

NOM OFICIAL EN 1998

Mealla
Josep Pasqual Tirado
Plaça Santa Clara
Barraques
Mestre Chapi
Enmig
No existeix. Darrere de l' Ajuntament.
Major
No existeix. Ara és Plaça Cardona Vives
No existeix. Concatedral de Santa Maria.
Plaça Major
Plaça de les Aules
No existeix. Travessera de la Plaça Major a Santa Clara.

La ciutat tenia una realitat *extramurs*. Aquesta realitat la percebem en el treball de Gimeno Michavila com aquell espai situat entre l' Antiga Vila i el conjunt del que ell denomina *calles en formación* o *calles de nueva formación*. Com en els carrers de nova formació, en termes d'oficialitat s'han mantés –o recuperat– la majoria de noms. Aquests serien els que no han aconseguit sobreviure en el temps.

NOM OFICIAL EN 1928	NOM OFICIAL EN 1998	NOM OFICIAL EN 1928	NOM OFICIAL EN 1998
Alfonso XIII Amalio Gimeno	Plaça de la Pau No existeix. Seria l'Avinguda del Rei a l'altura de l'Institut Ribalta.	Espartero Fortuna Gutiérrez Lealtad Libertad Llorens de Clavell Matadero Mendizábal Obelisco	Almansa Teruel Calvari Viver Sant Francesc Dolors Gaibiel Aparici Guijaro Passeig Ribalta (pany dels números impars). Plaça del Maestrat. Verge de la Balma. Trinitat Sant Blai Menéndez y Pelayo No existeix. Cantó (SE) Rei En Jaume. Aparici Guijarro. El tram de les Escoles Pies. Plaça de les Aules
Beneficiencia	No existeix. Estaria darrere del Conservatori de Música	Pablo Iglesias Palma Pi y Margall Primero de Mayo Progreso Pueblo	Hort de Mas Navarra Plaça del Real Forques
Cantarería Carlos Llinás Carlos III	Echegaray Sant Josep No existeix. Cantó (SO) Av. Del Rei amb Saragossa.	Reina Doña María Cristina Sales y Ferré Salmerón Sixto Cámara Sol y Ortega	
Castelar Climent Conde de Aranda Cruces (Calle)	Porta del Sol Pintor Castell Sagrada Família No existeix. Cantó (NE) Rei En Jaume amb Colón.		
Cruces (Pl)	No existeix. Actual olivera de Rei En Jaume.		
Chaumel Escuder	Albocàsser No existeix. Olivera Rei En Jaume.		

Per concloure aquest estudi compilatori sobre la toponímia popular-oficial del Castelló de 1928, i després d'adquirir la informació necessària⁶, passem a exposar totes aquelles denominacions populars d'eixa realitat que anomenem d'extramurs i que es troba entre l'Antiga Vila i els carrers de nova formació en 1928.

NOM OFICIAL EN 1928	NOM POPULAR	NOM OFICIAL EN 1928	NOM POPULAR
Agustina de Aragón	Toll	Joaquín Costa	Mestrets
Alfonso XIII	Llavadors Vells	Libertad	Talecons
Amadeo I	Gitanos / Sant Pasqual	Miguel Juan Pascual	Del Velòdrom
Asensi	Tancada	Ronda Mijares	La Murà
Carlos Llinás	Conills	Morella	Cementiri
Castelar	Porta del Sol	Obispo Salinas	Del Bisbe
Clavé	Descarregador de la Llenya	Parque del Oeste	Tir de Colom
	Matilda	Pintor Montoliu	Pòlvora
Conde de Noroña	Tarongers	Pi y Margall	Ample de Trinitat
Conde de Pestagua	Clots	Primero de Mayo	Sant Blai
Cronista Rocafort	Magdalena / Vieta	Sagasta	Sindicat
Escultor Viciano	Estació	Salmerón	Alcora
Espanya	Olivereta	Sanahuja	Moreres
Germanías	Vora Sèquia	San Félix	Ample de Sant Fèlix
Gobernador Bermúdez de Castro		Sixto Cámara	Plaça del Real
Guitarrista Tárrega	Rosari	Sol y Ortega	Forques
Hermanos Vilafaña	Pla de l'Arc	Tenerías	De la Gramadora
Isabel la Catòlica	Ereta / Basses	Tetuán	Plaça del Calvari
		Trullols	Tramús

BIBLIOGRAFIA GENERAL

- AADD, *Elenco de Fechas para la Historia Urbana de Castellón de la Plana*, Societat Castellonenca de Cultura, Castelló, 1994.
- F.CARBÓ, *Castellón (Guía)*, Ajuntament de Castelló, Castelló, 1996.
- F.FOLUCHA MONTINS, “A propòsit dels noms d’alguns carrers de la ciutat de Castelló”, *Estudis Castellonecs-Diputació de Castelló*, nº 7 1996-1997, pp.265-316.
- L.GIMENO BETÍ i F. ARASA GIL, *La Toponímia de Terme Municipal de Castelló de la Plana*, Ajuntament de Castelló, Castelló, 1993, pp.15-37.
- V.CORNELLES CASTELLÓ, *Calles con Historia*, Ajuntament de Castelló, Castelló, 1998.
- V.GIMENO MICHAVILA, *Del Castellón Viejo*, Castelló, 1926.
- V.GIMENO MICHAVILA, *Las Calles de Castellón*, Castelló, 1930.
- V.ORTELLS i J.QUEREDA, *La Plana de Castelló: Estudio Geográfico*, Diputació de Castelló, Castelló, 1983.
- V.TRAVER TOMÁS, *Antigüedades de Castellón*, Ajuntament de Castelló, Castelló, 1958.

ANOTACIONES

1 AADD, *Elenco de Fechas para la Historia Urbana de Castellón de la Plana*, Societat Castellonenca de Cultura, Castelló, 1994.

2 V.GIMENO MICHAVILA, *Las Calles de Castellón*. Imp. Juan B. Mas, Castelló, 1930.

3 Els noms populars dels carrers de Castelló que figuren en aquest bloc no ho faran en valencià normativitzat per considerar que la llengua del poble en la seua vessant *popular* tampoc ho estava. Per saber quelcom de les principals característiques del parlar local de Castelló consultar en: L.Gimeno Betí i F. Arasa Gil, *La Toponímia de Terme Municipal de Castelló de la Plana*, Ajuntament de Castelló, Castelló, 1993, pp.15-37.

4 Anotem que els noms dels carrers anteriors a la denominació oficial o rotulació per llei, apareixeran en el present estudi en valencià no normativitzat. Cal dir, però, que si bé la gent del poble en el seu parlar popular nomenava els carrers en valencià, des de feia dècades els escrits legals establien els mateixos noms en castellà. Els noms oficialitzats si que figuraran en castellà. Tantmateix, els carrers actuals s’escriuran en valencià normativitzat, tot tenint en compte que, a hores d’ara, la denominació oficial dels carrers de Castelló és bilingüe.

5No apareixen en la gràfica els carrers: Padre Tosca, Donat, Igual, Escalante, Germanías, Trullols, Guarda, Mosen Betí, Onofre, Picó.

6 Veure Bibliografia General.